

JURIJ SNOJ IN NOVE POTI RAZISKOVANJA GREGORIJANSKEGA KORALA NA SLOVENSKEM

PREDGOVOR

Znanstveno raziskovanje srednjeveške glasbe na Slovenskem, predvsem raziskovanje gregorijanskega koralu na tem območju, je neločljivo povezano z imenom Jurij Snój. Z raziskavami fragmentov srednjeveških koralnih rokopisov, ki jih je preučeval v okviru svoje doktorske disertacije, je stopil na pot, ki je v veliki meri zapisana tej liturgični monodični glasbi. Njegov glasboslovni priročnik *Gregorijanski koral* (Ljubljana, 1999), ki ga poznajo in cenijo tako glasbeniki in glasbeni zgodovinarji kakor vsi, ki jih zanima zgodovina liturgične glasbe, je vsebinsko in terminološko postavil temelje razpravljanju o gregorijanskem koralu v slovenskem jeziku ter odprl pot novim raziskavam koralu. Nova pota glasbeni terminologiji so utirali tudi prevodi evropskih temeljnih teoretskih besedil o glasbi: Jurij Snój je v slovenščino prevedel in tehtno komentiral Descartesov *Kompendij o glasbi* (2001) ter Boetijev traktat *Temelji glasbe* (2013). V tujini sta močno odmevali znanstveni izdaji kranjskega antifonarja iz 15. stoletja – *Antiphonarium ecclesiae parochialis urbis Kranj* (Budimpešta, 2007) – in dveh oglejskih pesniških oficijev – *Two Aquileian Poetic Offices* (Ottawa, 2003). Poleg tega njegovo zanimanje velja še številnim drugim glasbenim področjem. Tu so različna glasbenozgodovinska in glasbenoestetska vprašanja, ki niso povezana le s koralom, npr. vprašanje podobe notacije, ki se ji je posvetil v zgodovinskem pregledu z Gregorjem Pompetom – *Pisna podoba glasbe na Slovenskem* (Ljubljana, 2003). Tu je tudi njegovo vedno živo zanimanje za klavir in klavirsko glasbo, ki se ji je kot študent muzikologije in klavirja posvečal predvsem v času diplomskega študija in s katero se veliko ukvarja še danes. Vprašanjem umetniške ustvarjalnosti in interpretacije glasbe se je posvetil v nizu pogovorov s skladateljem Janezom Matičičem – *Portret skladatelja Janeza Matičiča* (Ljubljana, 2012). Še bi lahko naštevali pretekle dosežke, poleg tega pa sam včasih skrivnostno namigne na še nedokončane “stvari v predalu,” ki se jih bomo veselili tudi v prihodnjih letih ...

Jurij Snój, ki deluje kot raziskovalec, znanstveni svetnik, na Muzikološkem inštitutu, je nedvomno pomembno ime slovenske muzikologije nasploh. Od leta 2004 je vodja edinega slovenskega nacionalnega programa s področja muzikologije Raziskave slovenske glasbene preteklosti. Od leta 2005 je glavni in odgovorni urednik mednarodne znanstvene revije *De musica disserenda*, kot področni urednik za glasbo pa deluje tudi v uredništvu *Novega Slovenskega biografskega leksikona*. Je znanstvenik, a ima pri svojem

znanstvenem pisanju nenehno pred seboj eno vodilo: jasnost, razumljivost in prijaznost do bralca. Ta je v procesu ustvarjanja besedila vedno pred piščevimi očmi kot končni sprejemnik in kot tak upravičen do čim bolj berljivega besedila, pa naj bo obravnavana tematika še tako kompleksna in količina podatkov še tako velika. Posrečeni kombinaciji kompleksnega znanstvenega pisanja ter jasnosti in razumljivosti nedvomno botruje tudi pedagoški čut. Jurij Snój je bil vrsto let profesor zgodovine starejše svetovne glasbe in kasneje tudi glasbene paleografije na Oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je slovel kot odličen, a strog predavatelj. Svoje znanje je nesebično delil (in ga še deli) tudi z vsemi, s katerimi se je srečeval (in se srečuje) kot mentor pri diplomskih in doktorskih nalogah. Eno od mnogih potrditev njegovega znanstvenega in pedagoškega dela pomeni tudi Mantuanijeva nagrada, ki mu jo je za življenjsko delo leta 2012 podelilo Slovensko muzikološko društvo.

Jurij Snój, ki je zaslužen za to, da je preučevanje srednjeveške glasbe pri nas v znanstvenem pogledu sploh dobro zaživelo, je v več pomenih "kriv" tudi za pričujočo številko. Kot glavni in odgovorni urednik revije *De musica disserenda* je gregorijanskemu koralu, v znanstveni periodiki pri nas razmeroma slabo obravnavani glasbi, leta 2008 namenil posebno številko. Tudi za pričujočo dvojno številko, ki je kot skromen *hommage* posvečena njegovemu življenjskemu jubileju, prav sam nosi največ zaslug. Avtorji prispevkov v njej so se na povabilo k sodelovanju namreč odzvali zaradi dolgoletnega znanstvenega sodelovanja z njim, nič manj pa tudi zaradi njihovih prijateljskih vezi, ki so se stkale na mednarodnih znanstvenih srečanjih skupine Cantus planus, sekcije Mednarodnega muzikološkega društva (IMS), ki se posveča predvsem gregorijanskemu koralu. Tako se je na široko temo gregorijanskega koralu za pričujočo publikacijo nabralo kar 15 član- kov v angleškem, nemškem in italijanskem jeziku; še veliko več pa je bilo z vseh strani izraženih dobrih želja.

Dvojna številka devetega letnika revije *De musica disserenda*, ki je pred nami, je tako posebna na več načinov. Posvečena je srednjeveškemu gregorijanskemu koralu: govori o različnih teoretskih in metodoloških problemih, povezanih z njegovim raziskovanjem; o liturgičnih tradicijah, v katerih je obstajal in se razvijal; o rokopisih, v katerih je bil zapi- san; pa tudi o različnih praksah, ki so se oblikovale pri njegovem izvajanju. Na nek način je tako z metodološkega kakor vsebinskega vidika odraz in prerez raznolikosti raziskav gregorijanskega koralu v malem. Tematika prispevkov se nemalokrat naveže tudi na tradicije in rokopise, ki so bili tako ali drugače povezani s prostorom današnje Slovenije ali sosednjih območij, nekajkrat pa prav neposredno tudi na delo Jurija Snoja (predvsem na študije o antifonarju iz Kranja ter izdajo oglejskih pesniških oficijev), ki ga tako tudi "od zunaj" postavlja v širše evropske okvire. Nedvomno je to priznanje, ki govori samo zase.

Vrsto razprav pričujoče številke uvaja teoretsko razmišljanje Rudolfa Flotzingerja, "miselni eksperiment," v katerem avtor s povsem osebnega gledišča pretresa temeljne pojme srednjeveške glasbe in njenih glavnih virov – glasbenih rokopisov. Z zgodovino teoretskega razmišljanja o gregorijanskem koralu – natančneje rečeno, z začetki semi- ologije gregorijanskega koralu – se ukvarja prispevek Roberta Bernagiewiczza. Članek Gáborja Kissa analizira vire ordinarijskih spevov v oglejskih in drugih italijanskih virih z vidika širjenja njihovih melodij, obsežnega gradiva pa se loteva s pomočjo sistematičnih

podatkovnih baz. Veliko število virov zajema tudi članek Eve Veselovske, le da v razpravi ne gre za melodično primerjavo, temveč za interpretacijo temeljnih struktur srednjeveških notacijskih sistemov z območja Slovaške v evropskem kontekstu.

Od širših teoretskih in repertoarnih vprašanj, ki so povezana z gregorijanskim koralom in se na nek način ukvarjajo z vzpostavljanjem preglednih sistemov znotraj obsežnega repertoarja, v sledečih prispevkih preidemo k posameznim primerom. Najprej so tu posamični rokopisi, ki se v veliki količini virov včasih zdijo kakor izgubljeni v širši zgodovinski sliki, pod drobnogledom pa se pozornemu opazovalcu izrišejo pred očmi kakor individualne osebe s povsem samosvojimi značilnostmi in zgodbami. O zanimivem rimskem misalu, ki so ga uporabljali dominikanci v Dalmaciji, in novih teorijah o njegovem izvoru piše Hana Breko Kustura. Ágnes Papp obravnava obrednik, ki je nastal v 17. stoletju na območju južne Madžarske in kaže na to, kako živa je bila še ok. leta 1650 na tem območju srednjeveška gregorijanska tradicija.

Ne le posamezni rokopisi, celo posamezne skupine spevov ali zgodovina enega samega speva znotraj gregorijanskega repertoarja znajo biti zelo povedni. Gabriella Gilányi tako piše o nizu proprijskih invitorijev 2. modusa z bibličnimi besedili za jesenski čas, ki so na poseben način povezani s cikli oficijev sanktorala. Anna Vildera v svojem prispevku obravnava melodije za petje Kristusove genealogije na božično noč ter melodije sledečih spevov z ozirom na njihov liturgični kontekst. Debra Lacoste pa predstavlja nova dognanja o liturgični umestitvi tropa *Quem non prevalent* iz enega od klosterneuburških antifonarjev.

Srednjeveški gregorijanski koral je (bil) več kakor samo glasba. Je bistveni del liturgije in liturgičnih tradicij; neka liturgična tradicija je nujni okvir, v katerega je vpet, in spremembe liturgije nemalokrat zadevajo tudi glasbo. Robert Klugseder piše o poskusu oživitve benediktinskega reda v južni Nemčiji in Avstriji, ki jo imenujemo "melška reforma" in je vplivala tudi na podobo koral v reformiranih samostanih. Za posamezne liturgične tradicije so bili značilni tudi različni posebni oficiji za določene svetnike ali liturgične priložnosti. Roman Hankeln pokaže, kako so srednjeveški svetniki pogosto veljali za "junake" vere in trpljenja, svoja dognanja pa ponazori na primerih besedil in glasbe izbranih svetniških oficijev. David Hiley v svojem prispevku razpravlja o raznovrstnosti oblik srednjeveškega koral na podlagi primerjav besedila in glasbe v dveh koralnih oficijih za sv. Teodorja Tirona. Zsuzsa Czagány pa predstavlja oficije za praznik Marije Snežne, ki so se v srednjem veku peli v Passau, Ogleju, na Češkem in Madžarskem, ter se posebej posveča melodičnim različicam posameznih spevov.

Od motrenja značilnosti posameznih spevov nas le še kak korak loči od povsem praktičnih in osebnih pogledov na gregorijanski koral. Dvojna številka se zaključuje s pogledom v samo glasbo in zven gregorijanskega koral, v vprašanja njegove interpretacije. Razpravi s tega področja sta prispevala dva znanstvenika, ki se s koralom sama ukvarjata v praksi in kot pedagoga. Stefan Engels piše o izvajanju gregorijanskega koral v različnih kontekstih v zadnjih desetletjih. Članek Franza Karla Prassla, ki se nekoliko že ozira v glasbeno psihologijo, pa se osredotoča na naše poslušanje in zaznavanje koral, ki je pogojeno tudi z doživljanjem koral v določenem duhovnem času, tj. v kontekstu liturgičnega leta. Vsakič, ko se liturgično leto obnovi in v njem spet zazveni isti koral, se glasba zakorenini globlje, s tem pa tudi vsebina, ki jo posreduje.

Res je: vse, kar človek dolgo ponavlja ali s čimer se dolgo in skrbno ukvarja, se v njem

globoko zakorenini. Le iz globokih korenin lahko drevo odžene najvišje veje in obrodi najslajše sadove. Tudi v znanosti, kar dokazuje delo Jurija Snoja – in kar bo zagotovo še dokazovalo, saj se ob iskrenih čestitkah, ki mu jih s to številko revije *De musica disserenda* izrekamo, že veselimo novega zelenja entuziazma, misli, besed in glasbe v njegovih delih.

Urednica

Da neigt sich die Stunde und rührt mich an
mit klarem, metallenen Schlag:
mir zittern die Sinne. Ich fühle: ich kann –
und ich fasse den plastischen Tag.

Nichts war noch vollendet, eh ich es erschaut,
ein jedes Werden stand still.
Meine Blicke sind reif, und wie eine Braut
kommt jedem das Ding, das er will.

Nichts ist mir zu klein und ich lieb es trotzdem
und mal es auf Goldgrund und groß,
und halte es hoch, und ich weiß nicht wem
löst es die Seele los ...

Rainer Maria Rilke, *Das Stunden-Buch*

Ura se steka in že sem tenkó
s kovinskim udarcem ubran:
drhtijo mi čuti. In vem: zdaj lahkó –
in zgrabim plastični dan.

Nič ni še storjeno, ker vse se šele
poraja iz mojih oči.
In vsákomur se kot nevesta odstre
prav tisto, kar si želi.

Pred zlatim ozadjem odkrije očem
se včasih neznatna stvar,
povečam in vzdignem jo in ne vem,
kateri duši za dar ...

Rainer Maria Rilke, *Knjiga ur*

(prevedel Kajetan Kovič)¹

¹ Cankarjevi založbi, Založništvo d. o. o., se zahvaljujemo za dovoljenje za objavo pesmi iz knjige *Pesmi: Rainer Maria Rilke*, prevedel in izbral Kajetan Kovič, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2005.